

1 KONCEPCE POVINNOSTI K NÁHRADĚ ÚJMY

Povinnost k náhradě újmy způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání náleží v obecné rovině k závazkům z deliktů, které byly v nedávné minulosti předmětem výrazné koncepční změny, a to v souvislosti s účinností nového občanskoprávního kodexu, zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“).

Zákonodárce čerpal při tvorbě současného znění občanskoprávní úpravy týkající se náhrady újmy z úpravy obsažené v zákoně č. 946/1811 Sb. z. s., obecném zákoníku občanském (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*), z návrhu Principů evropského deliktního práva vypracovaných Evropskou skupinou pro deliktní právo (dále jen „PETL“)¹, z vývoje příslušné části německého občanského zákoníku (§ 823 a násl. *Bürgerliches Gesetzbuch*), z obsahu občanského zákoníku Québecu (§ 1457 a násl. *Code civil du Québec*) či z návrhu novely rakouského deliktního práva².

Dříve užívaný pojem „odpovědnost za škodu“, chápaný převažující částí právní teorie jako sankce za porušení právních norem, která má represivní, reparační, satisfakční a prevenční funkci³, byl nahrazen pojmem „povinnost k náhradě újmy“. Tato změna nemá pouze zdůraznit opuštění materiálního chápání újmy jako škody na majetku, když pojem újma v sobě zahrnuje jak ztrátu na majetku, tak újmu nemajetkovou (viz kapitola 4.1). Užití sousloví „povinnost k náhradě“ s sebou nese rovněž změnu pojetí koncepce odpovědnosti na **odpovědnost perspektivní** (preventivní, aktivní). Na rozdíl od pojetí odpovědnosti jako sankce nastupující *ex post* (následně) za to, že odpovědný subjekt nesplnil svou povinnost, v rámci perspektivního

¹ Dostupné například zde: *Principy evropského deliktního práva (Principles of European Tort Law) vypracované Evropskou skupinou pro deliktní právo* [online]. European Group on Tort Law: © 2020 [cit. 21. 1. 2020] Dostupné z: <http://www.egtl.org/PETLCzech.html>

Více k PETL například: KOZIOL, Helmut. *Principy Evropské skupiny deliktního práva (Principles of European Group of Tort Law)*. In: *Vývoj práva deliktní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě: sborník referátů z konference Právnické fakulty UK Praha, konané ve dnech 5. a 6. června 2004*. Praha: Vodnář, 2005, s. 7–34. ISBN 80-85889-63-3.

² Viz důvodová zpráva k občanskému zákoníku (k § 2894 až 2899): *Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník* [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky: © 2013–2015 [cit. 21. 11. 2019]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

³ Srov. DVOŘÁK, Jan et al. *Občanské právo hmotné*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 356–365. ISBN 978-80-7552-187-3.
RABAN, Přemysl. *Občanské právo hmotné: relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm, 2013, s. 395. ISBN 978-80-87713-10-5.

pojetí odpovědnosti odpovědný subjekt odpovídá za náležité plnění svých povinností⁴. Jde tedy o odpovědnost subjektu za jednání, které je v souladu s právem⁵. Podle koncepce perspektivní odpovědnosti tedy odpovědnost vzniká současně se vznikem povinnosti a trvá spolu s ní latentně až do porušení povinnosti, kdy dochází k aktivizaci latentní odpovědnosti⁶. Pojem „*odpovědnost*“ je tak chápán jako vlastnost subjektu být postižen právními důsledky určitého svého jednání včetně, či zejména porušení práva⁷.

Tuto koncepční změnu lze tedy chápat jako určitou revoluci v rámci české civilistiky, neboť dosavadní převažující chápání odpovědnosti za škodu jako civilní sankce za porušení právní povinnosti se na základě rekodifikace soukromého práva změnilo na pojetí odpovědnosti za škodu jako odpovědnosti za řádné jednání⁸.

Uvedená změna pojetí konceptu povinnosti k náhradě újmy byla ze strany odborné veřejnosti poměrně zásadně kritizována. Jedním z důvodů bylo, že pojem „*odpovědnost*“ byl v občanském zákoníku nahrazen pojmem „*povinnost*“, a to ve všech významových rovinách – toto dogmatické pojetí odpovědnosti je dle kritiky nové občanskoprávní úpravy nevhodné, neboť například pojmy „*subjektivní odpovědnost*“ a „*objektivní odpovědnost*“ nevyjadřují vztah k sankci, ale jsou pojmem pro povinnost k náhradě újmy s ohledem a bez ohledu na zavinění, vyjadřují tedy charakter určitého závazku vzniklého mezi škůdcem a poškozeným⁹.

Vzhledem k tomu, že pojmy „*povinnost k náhradě újmy*“ a „*odpovědnost za újmu*“ či „*odpovědnost za škodu*“ nelze chápat z teoreticko-právního hlediska zcela jednotně a uplatňování těchto pojmů má i v současné době své opodstatnění, budou tyto pojmy užívány i v této publikaci.

⁴ Srov. HULMÁK, Milan et al. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1496–1499. ISBN 978-80-7400-529-9.

KINDL, Milan a ROZEHNAL, Aleš. *Nový občanský zákoník: problémy a úskalí*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. Pro praxi, s. 186–187. ISBN 978-80-7380-516-6.

⁵ Srov. ŠVESTKA, Jiří et al. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 895–896. ISBN 978-80-7478-369-2.

⁶ Srov. KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-55-6.

⁷ Srov. RABAN, Přemysl. *Občanské právo hmotné: relativní majetková práva*. Brno: Václav Klemm, 2013, s. 396. ISBN 978-80-87713-10-5.

⁸ Pojetí odpovědnosti jako odpovědnosti za řádné jednání, tedy perspektivní pojetí odpovědnosti, je v české civilistice neodlučitelně spjato s osobou profesora Viktora Knappa – viz například: KNAPP, Viktor. Některé úvahy o odpovědnosti v občanském právu. *Stát a právo*. 1956, č. I, s. 66–85.

⁹ Srov. ŠVESTKA, Jiří et al. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014, s. 860–862. ISBN 978-80-7478-369-2.

1.1 Koncepce povinnosti k náhradě újmy v pracovním právu

Dle převažujícího názoru je odpovědnost za újmu v pracovním právu v zásadě komplexně upravena v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákoník práce“), a subsidiární použití občanského zákoníku je prakticky vyloučeno¹⁰. Tento závěr rovněž vyplývá z judikatury Nejvyššího soudu: „V této souvislosti je navíc třeba zdůraznit, že zákoník práce obsahuje komplexní pracovníprávní úpravu náhrady škody (část jedenáctá, § 248 až 275 a část čtrnáctá, hlava I, díl 1, § 365 až 393), která má kogentní povahu (srov. nálezn Ústavního soudu č. 116/2008 Sb., bod 203), a nelze se proto od ní odchýlit.“¹¹, či: „...v případě, že se zaměstnanec v občanském soudním řízení domáhá náhrady škody způsobené pracovním úrazem, a nepřichází-li v úvahu kromě zaměstnavatele jiný odpovědný subjekt z téže škodné události, lze uplatněný nárok zaměstnance na náhradu škody posoudit jen podle příslušných ustanovení zákoníku práce o odškodňování pracovních úrazů.“¹²

Uvedený závěr byl však v nedávné době, alespoň v oblasti náhrad, do určité míry relativizován nálezem Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2925/20 ze dne 15. 11. 2021 (viz kapitola 9.3).

Názory, že úpravu občanského zákoníku lze na odpovědnost za újmu v pracovníprávních vztazích rovněž použít, a to na základě § 4 zákoníku práce,¹³ se přitom objevovaly již v minulosti.¹⁴

¹⁰ Srov. například: ACHOUR, Gabriel a PELIKÁN, Martin. *Náhrada škody a nemajetkové újmy v občanskoprávních a obchodních vztazích*. Ostrava: Key Publishing, 2015, s. 11. ISBN 978-80-7418-231-0. BĚLINA, Miroslav, DRÁPAL, Ljubomír, BĚLINA, Tomáš, BOGNÁROVÁ, Věra, DOLEŽÍLEK, Jiří, MORÁVEK, Jakub, NOVOTNÝ, Zdeněk, PICHRT, Jan, PTÁČEK, Lubomír, PUTNA, Mojmir, ROTHOVÁ, Eva, STÁDNÍK, Jaroslav a ŠTEFKO, Martin. *Zákoník práce: komentář*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, s. 957. ISBN 978-80-7400-759-0.

BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRÖSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. Academia iuris, s. 304–305. ISBN 978-80-7400-667-8.

BRŮHA, Dominik. NOZ a problémy v pracovníprávní náhradě škody. *Práce a mzda*. 2013, č. 12, s. 21–23. ISSN 0032-6208.

HŮRKA, Petr. *Pracovní právo*. 2. upravené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015, s. 414. ISBN 978-80-7380-540-1.

TICHÝ, Luboš. České deliktivní právo ve světle vývojových tendencí. In: *Vývoj práva deliktivní odpovědnosti za škodu v České republice, Rakousku a Evropě: sborník referátů z konference Právnické fakulty UK Praha, konané ve dnech 5. a 6. června 2004*. Praha: Vodnář, 2005, s. 52–63. ISBN 80-85889-63-3.

¹¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 4556/2016 ze dne 26. 9. 2017.

¹² Srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1084/2009 ze dne 8. 4. 2010.

¹³ Ustanovení § 4 zákoníku práce zní: „Pracovníprávní vztahy se řídí tímto zákonem; nelze-li použít tento zákon, řídí se občanským zákoníkem, a to vždy v souladu se základními zásadami pracovníprávních vztahů.“

¹⁴ Srov. BEZOUŠKA, Petr. Je náhrada škody v zákoníku práce opravdu upravena komplexně? *Právní rozhledy*. 2018, č. 12, s. 439–444. ISSN 1210-6410.

Na rozdíl od odpovědnosti za újmu dle občanskoprávních předpisů, kde je typická rovnost subjektů, je pro odpovědnost za újmu dle zákoníku práce charakteristické, že postavení subjektů je nerovné. Oproti pojetí odpovědnosti v zákoníku práce představuje v občanském zákoníku objektivní odpovědnost zvláštní druh odpovědnosti a odpovědnost za zavinění, tedy subjektivní odpovědnost představuje výchozí model odpovědnosti¹⁵.

1.2 Principy povinnosti k náhradě újmy způsobené pracovním úrazem a nemocí z povolání

Odpovědnost zaměstnavatele za újmu způsobenou pracovním úrazem či nemocí z povolání je nejdůležitějším druhem pracovněprávní odpovědnosti¹⁶.

Jedná se o **odpovědnost za výsledek (tj. za újmu), objektivní odpovědnost**, bez zřetele na zavinění¹⁷, kdy není rozhodné, zda se zaměstnavatel dopustil porušení právní povinnosti nebo k porušení právní povinnosti došlo ze strany třetí osoby – viz § 269 odst. 4 zákoníku práce: „*Zaměstnavatel je povinen nahradit škodu nebo nemajetkovou újmu, i když dodržel povinnosti vyplývající z právních a ostatních předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, pokud se povinnosti nahradit škodu nebo nemajetkovou újmu zcela nebo zčásti nezproští.*“

Porušení právní povinnosti tedy není předpokladem vzniku uvedené odpovědnosti. K pracovnímu úrazu zaměstnance totiž může dojít například v důsledku *vis maior* (vyšší moci) – kupříkladu při bouřce nebo povodních, což zaměstnavatele odpovědnosti za újmu nezbujuje, ani ji nesnižuje. Jedná se tedy o povinnost nahradit škodu vzniklou zaměstnanci působením určité kvalifikované škodní události¹⁸. Vzhledem k tomu, že ke vzniku uvedené odpovědnosti není nutné porušení povinnosti, nejedná se o odpovědnost v pravém slova smyslu, ale spíše o „*kvaziodpovědnost*“¹⁹.

Pro vznik uvedené odpovědnosti není tedy rozhodující, zda pracovní úraz či nemoc z povolání vznikly v důsledku úmyslného či nedbalostního jednání zaměstnavatele.

¹⁵ Srov. BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRÖSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 314. ISBN 978-80-7400-667-8.

¹⁶ Srov. BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRÖSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 306. ISBN 978-80-7400-667-8.

¹⁷ K povaze objektivní odpovědnosti například: GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 181–182. ISBN 978-80-7380-454-1.

¹⁸ Srov. BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRÖSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 310. ISBN 978-80-7400-667-8.

¹⁹ Srov. BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRÖSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 311. ISBN 978-80-7400-667-8.

Tato hlediska však mohou mít dopad v rámci správněprávní a trestněprávní odpovědnosti zaměstnavatele (viz dále).

Odpovědnost zaměstnavatele za újmu je vztahem odvozeným, který existuje na základě předchozího základního pracovněprávního vztahu²⁰. Lze ji chápat také jako „odpovědnost za riziko“ související s provozem zaměstnavatele, neboť s ohledem na charakter povinnosti k náhradě újmy způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání se jedná o právní parémii „*cuius est commodum eius est periculum*“ („*koho je užitek, ten nese následky*“)²¹.

Existence základního pracovněprávního vztahu však není podmínkou další existence odpovědnosti zaměstnavatele. Pokud pracovněprávní vztah zanikne z jakéhokoliv důvodu, pak povinnost k náhradě újmy vzniklé pracovním úrazem či nemocí z povolání zásadně přetrvává.

Pro vznik odpovědnosti zaměstnavatele za pracovní úraz či nemoc z povolání není nutnou podmínkou ani existence pracovní smlouvy, dohody o provedení práce či dohody o pracovní činnosti.

Zaměstnavatel odpovídá zaměstnanci za újmu i v případě, kdy mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem existoval pouze tzv. **faktický pracovní poměr**.

VYSVĚTLIVKA

Problematika **faktického pracovního poměru** se stala předmětem řady soudních rozhodnutí²².

Dle judikatury se faktickým pracovním poměrem rozumí právní vztah, který vzniká tím, že fyzická osoba koná pro zaměstnavatele (s jeho vědomím a podle jeho pokynů) závislou práci, ačkoliv mezi nimi nebyla sjednána platná pracovní smlouva, popřípadě platná dohoda o pracích konaných mimo pracovní poměr. Protože nejde o pracovní poměr, nepatří pro něj ustanovení o skončení pracovního poměru, o délce výpovědních dob a podobně.

²⁰ Srov. BĚLINA, Miroslav, PICHT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRÖSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 304–305. ISBN 978-80-7400-667-8.

²¹ Srov. MELZER, Filip a TĚGL, Petr. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek IX. § 2894–3081*. Praha: Leges, 2018, s. 67. ISBN 978-80-7502-008-6.

²² Srov. například:

rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 104/2000 ze dne 29. 8. 2001.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2080/2001 ze dne 21. 10. 2002.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 811/2005 ze dne 2. 3. 2006.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2029/2009 ze dne 15. 6. 2010.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3191/2011 ze dne 26. 9. 2012.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3042/2013 ze dne 19. 8. 2014.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 427/2015 ze dne 11. 12. 2015.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3691/2015 ze dne 11. 12. 2015.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2124/2018 ze dne 26. 11. 2019.
 rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 6014/2016 ze dne 19. 12. 2017.
 nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3073/15 ze dne 8. 3. 2016.

Naplnění předpokladu vzniku tzv. faktického pracovního poměru spočívajícího **ve výkonu práce „s vědomím zaměstnavatele“** nelze spojovat jen se samotnou vědomostí zaměstnavatele, která představuje objektivní stav, jenž odráží, že se zaměstnavateli dostalo informace o určité skutečnosti (o tom, že fyzická osoba, se kterou neuzavřel platnou pracovní smlouvu, popřípadě dohodu o pracích konaných mimo pracovní poměr, pro něj vykonává práci); vyžaduje též, aby zaměstnavatel byl s touto informací (vědomostí) srozuměn, tedy aby s ní souhlasil. Projevem tohoto souhlasu zpravidla bude, že zaměstnavatel umožní fyzické osobě vstup na pracoviště, kde jí přidělí práci, k jejímuž výkonu jí poskytne pracovní prostředky a uděluje pokyny. Není nezbytné, aby práce byla konána přímo s vědomím zaměstnavatele, který je fyzickou osobou, nebo s vědomím statutárního orgánu zaměstnavatele, který je právnickou osobou. Stačí, je-li práce konána s vědomím vedoucího zaměstnance, který je na daném pracovišti oprávněn stanovit a ukládat podřízeným zaměstnancům pracovní úkoly, organizovat, řídit a kontrolovat jejich práci a dávat jim k tomu účelu závazné pokyny, nebo s vědomím jiné fyzické osoby, která není ve vztahu k zaměstnavateli v pracovním poměru, ale jedná jménem zaměstnavatele jako jeho zástupce na základě dohody o plné moci. Zaměstnanci, který vykonává u zaměstnavatele práci v tzv. faktickém pracovním poměru, přísluší od zaměstnavatele v podstatě **stejně nároky jako zaměstnanci v platném pracovním poměru** – přísluší mu zejména mzda (plat) za vykonanou práci, právo na náhradu mzdy (platu) při překážkách v práci, právo na dovolenou nebo právo na náhradu škody (včetně odškodnění pracovního úrazu nebo nemocí z povolání) a stejně jako zaměstnanec je povinen nahradit škodu, kterou by způsobil zaměstnavateli zaviněným porušením povinností při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Existence faktického pracovního poměru tedy znamená, že úraz vzniklý při plnění pracovních úkolů je úrazem pracovním, nicméně újma způsobená zaměstnanci takovým pracovním úrazem **není kryta zákonným pojištěním** povinnosti zaměstnavatele k náhradě újmy způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání (viz kapitola 6.3).

TIP PRO PRAXI

Ke vzniku faktického pracovního poměru nedochází pouze v důsledku nesprávného postupu při vzniku pracovního poměru – například proto, že zaměstnavatel se zaměstnancem neuzavře písemně pracovní smlouvu.

Ke vzniku faktického pracovního poměru dochází například též při chybném naplánování noční směny na poslední den pracovního poměru. Pracovní poměr končí posledním okamžikem dne, který byl ujednáán jako den skončení pracovního poměru. Pokud má pracovní poměr například skončit dne 30.6. a zaměstnavatel naplánuje zaměstnanci noční směnu například od 22:00 dne

30.6. do 6:00 dne 1.7., skončí pracovní poměr posledním okamžikem dne dne 30.6. a od počátku dne 1.7. vzniká faktický pracovní poměr. Proto je třeba se takových chyb vyvarovat a poslední směnu naplánovat tak, aby skončila v poslední den trvání pracovního poměru.

Jestliže pracovní smlouva ve skutečnosti disimuluje (zastírá) neexistující pracovní právní poměr a neexistuje-li ani jiný pracovní právní vztah, nelze utržené poškození zdraví kvalifikovat jako pracovní úraz. Takovým příkladem může být případ, kdy jednatel společnosti uzavřel sám se sebou pracovní smlouvu, aby si zajistil co nejjistější sociální postavení, a pracovní smlouva měla pokrývat výkon nezávislé práce na základě živnostenského oprávnění²³.

Je-li však uzavřena mezi jednatelem a společností neplatná pracovní smlouva, jejímž předmětem je výkon závislé práce, jedná se o faktický pracovní poměr – srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2124/2018 ze dne 26. 11. 2019: „... vykonává-li jednatel společnosti s ručením omezeným pro tuto společnost na základě neplatné pracovní smlouvy práci, jejíž náplní není výkon funkce statutárního orgánu [...], vznikají ohledně této práce vztahy z tzv. faktického pracovního poměru. Utrpí-li při takto fakticky vykonávané práci škodu úrazem, vzniká mu právo na náhradu škody; úraz utržený v rámci faktického pracovního poměru se posuzuje jako pracovní úraz.“

Odpovědnost zaměstnavatele za újmu způsobenou pracovním úrazem či nemocí z povolání má několik **funkcí**.

Jednak se jedná o funkci preventivní, tedy o předcházení vzniku újmy. Důležitost významu této primární funkce povinnosti k náhradě újmy je patrná rovněž ze struktury zákoníku práce, kdy část jedenáctou nazvanou „*Náhrada majetkové a nemajetkové újmy*“ uvozuje hlava první s názvem „*Prevence*“. Funkce reparační a satisfakční pak směřují k odčinění újmy vzniklé zaměstnanci. Nelze však opomenout význam funkce sankční (punitivní), která představuje postih za porušení povinnosti, resp. za nezabránění škodné události. V českém právním řádu se však sankční funkce náhrady újmy projevuje pouze v mezích funkce reparační. Náhrada újmy totiž nemá svébytnou sankční funkci, jako je tomu například v případech tzv. *punitive/exemplary damages* typických pro angloamerickou právní kulturu, kdy přiznaná náhrada újmy převyšuje rozsah vzniklé újmy, a slouží tak k potrestání za přehnané chování a z prevenčního hlediska též k zabránění budoucích provinění²⁴. Rovněž je v teorii uvažována funkce „*pokračování (porušeného) práva*“, která má

²³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2999/2016 ze dne 16. 5. 2017.

²⁴ Srov.

BĚLINA, Miroslav, PICHRT, Jan, HŮRKA, Petr, MORÁVEK, Jakub, ŠTANGOVÁ, Věra, ŠTEFKO, Martin, TRŮSTER, Petr a VYSOKAJOVÁ, Margerita. *Pracovní právo*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 308. ISBN 978-80-7400-667-8.

GILIKER, Paula. *Tort*. 5. vydání. Londýn: Sweet & Maxwell, 2014, s. 5–7. ISBN 978-0-41403-301-6.

vyjadřovat, že právo na náhradu újmy má poskytnout oprávněnému náhradu za porušené subjektivní právo²⁵.

Odpovědnost zaměstnavatele v souvislosti s existencí pracovního úrazu či nemoci z povolání nemusí vzniknout pouze v rovině pracovněprávní.

Existence **zavinění** na straně zaměstnavatele má zpravidla za následek vznik povinnosti správněprávní. V případě pracovních úrazů a nemocí z povolání dochází k postihu zaměstnavatele například za přestupky spáchané na úseku bezpečnosti práce (viz § 17 zákona č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o inspekci práce“, v případě zaměstnavatelů – fyzických osob, a § 30 zákona o inspekci práce v případě zaměstnavatelů – právnických osob a podnikajících fyzických osob) či na úseku bezpečnosti technických zařízení se zvýšenou mírou ohrožení života a zdraví (viz § 19 zákona o inspekci práce v případě zaměstnavatelů – fyzických osob a § 32 zákona o inspekci práce v případě zaměstnavatelů – právnických osob a podnikajících fyzických osob).

V případech zaviněných závažných pracovních úrazů pak nelze vyloučit ani vznik trestněprávní odpovědnosti. Mezi trestné činy, za které jsou zaměstnavatelé stíháni jak v rámci trestní odpovědnosti fyzických osob, tak v rámci odpovědnosti právnických osob, v souvislosti s porušením povinností týkajících se bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, patří těžké ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 147

KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In: *Soukromé právo na cestě: eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 203–216. ISBN 978-80-7380-265-3.

POLINSKY, A. Mitchell a SHAVELL, Steven. Punitive damages. In: *Tort law and economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 2009, s. 215–227. ISBN 978-1-84720-659-6.

SHARKEY, Catherine M. Economic analysis of punitive damages: Theory, empirics, and doctrine. In: *Research handbook on the economics of torts*. Cheltenham: Edward Elgar, 2013, s. 486–510. ISBN 978-1-84844-118-7.

VISSCHER, Luis T. Tort damages. In: *Tort law and economics*. Cheltenham: Edward Elgar, 2009, s. 153–200. ISBN 978-1-84720-659-6.

Za období institutu *punitive/exemplary damages* v českém právu bývá označována náhrada ceny zvláštní obliby (*praetium affectionis*) upravená v § 2969 odst. 2 občanského zákoníku.

Viz důvodová zpráva k občanskému zákoníku (k § 2951 až 2971):

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky: © 2013–2015 [cit. 21. 11. 2019]. Dostupné z:

<http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>

Odborně též: KINDL, Milan a ROZEHNAL, Aleš. *Občanský zákoník: praktický komentář*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2019, s. 835. ISBN 978-80-7380-742-9.

VÍTOVÁ, Blanka, DOHNAL, Jakub a KOTULA, Jan. *Náhrada majetkové a nemajetkové újmy v novém občanském zákoníku: komentář k § 2894 až § 2971: metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví*. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2015, s. 269. ISBN 978-80-7263-940-3.

²⁵ Srov. například: KOZIOL, Helmut. *Österreichisches Haftpflichtrecht. Band I, Allgemeiner Teil*. 3. vydání. Vídeň: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1997, s. 12. ISBN 3-214-04688-8.

NEUNER, Robert. Interesse und Vermögensschaden. *Archiv für die zivilistische Praxis*. 1931, č. 3, s. 277–314.

nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014.

nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016.

zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), a ublížení na zdraví z nedbalosti dle § 148 trestního zákoníku.

Právní úprava náhrady újmy způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání přitom tvoří zásadní část českého právního řádu, která má **přesah do mnoha dalších právních odvětví**. Řada předpisů totiž v oblasti úpravy náhrady újmy na zdraví deleguje na právní úpravu náhrady újmy způsobené pracovním úrazem či nemocí z povolání obsaženou v zákoníku práce. Jedná se například o § 124 zákona č. 234/2014 Sb., o státní službě, ve znění pozdějších předpisů, o § 60 zákona č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky, ve znění pozdějších předpisů, o § 36 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, či o § 39 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů.

Závěrem je třeba uvést, že problematika náhrady újmy vzniklé z důvodu pracovních úrazů a nemocí z povolání je řešena též na **mezinárodní úrovni**, přičemž z mezinárodních právních dokumentů, jimiž je Česká republika vázána, je třeba zmínit zejména Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 12 o odškodňování pracovních úrazů v zemědělství a Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 17 o odškodňování pracovních úrazů (obě publikované jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 437/1990 Sb.), Úmluvu Mezinárodní organizace práce č. 42 o odškodňování nemocí z povolání (publikovanou jako sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 438/1990 Sb.), směrnici Rady ze dne 12. června 1989 o zavádění opatření pro zlepšení bezpečnosti a ochrany zdraví zaměstnanců při práci (89/391/EHS) či směrnici Rady 2010/32/EU ze dne 10. května 2010, kterou se provádí Rámcová dohoda o prevenci poranění ostrými předměty v nemocnicích a ostatních zdravotnických zařízeních, uzavřená mezi HOSPEEM (Evropské sdružení nemocničních a zdravotnických zaměstnavatelů, oborová organizace zastupující zaměstnavatele) a EPSU (Evropská federace odborových svazů veřejných služeb).